

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

Biudžetinė įstaiga, Gedimino pr. 60, LT-01110 Vilnius. Tel. (0 5) 210 7161, el. p. info@ekgt.lt.
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 188756614

Savivaldybių kultūros ir švietimo skyriams

2025-12-03 Nr. S-207

DĖL LIETUVIŠKŲ TRADICIJŲ PUOSELĖJIMO ADVENTO IR KALĖDINIŲ LAIKOTARPIU

Etninės kultūros globos taryba (toliau – Taryba), kaip ir pernai, primena apie lietuviškas advento ir kalėdinio laikotarpio tradicijas, kurios išsiskiria ypatingu turtingumu ir savitumu. Jų puoselėjimas ir sklaida padeda formuoti Lietuvos įvaizdį, suteikia jam patrauklumo ir įvairesnių spalvų, prisideda prie UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo. Savitų lietuviškų kalendorinių švenčių sklaida stiprina mūsų krašto žmonių tautinę savimone, o tai ypač svarbu ugdant jaunąją kartą. Reikėtų atsižvelgti ir į tai, kad kalėdiniu laikotarpiu į Lietuvą iš užsienio sugrįžta daug lietuvių, neretai labai išsiilgusių savo lietuviškų tradicijų. Kita vertus, savitų lietuviškų papročių sklaida gali sustiprinti užsienio turistų trauką į mūsų šalį, o tai teikia ir ekonominę naudą.

Siūlome organizuojant advento–Kalėdų laikotarpiu įvairius renginius atkreipti dėmesį į senuosius lietuviškus žiemos papročius, kurie galėtų būti sėkmingai tęsiami kūrybiškai pritaikant dabarčiai. Primename svarbiausius žiemos meto papročius (išsamiau žr. 1 priede):

- **Adventinės vakaronės.** Daug kur Lietuvoje advento laikotarpiu buvo būdinga žmonėms rinktis pavakaroti, per tuos susibūrimus sekti pasakas ir įvairias istorijas, dainuoti senąsias dainas (su priedainiais *leliumai* ir kt.), žaisti žaidimus, taip pat dirbti įvairius darbus.

- **Tradiciniai advento turgūs.** Advento laikotarpiu kas savaitę vykdavo turgūs, daugiausia Aukštaitijoje: pirmasis vadinosi *šeškaturgiu*, antrasis – *skaistaturgiu*, trečiasis – *saldaturgiu*. Mažoji Lietuva ir dabar garsėja gruodžio viduryje rengiamu *Žąsų turgumi*, kurio kilmė siejasi su tarpukario nepriklausomoje Lietuvoje paskelbta ekonomine programa.

- **Aplinkos dekoravimas šiaudiniais ir kitais tradiciniais dirbiniais.** Šiam žiemos metui būdinga šiaudinių sodų ir kitų dirbinių iš šiaudų rišimo tradicija (primename, kad lietuviški šiaudiniai sodai įtraukti į UNESCO Reprezentatyvų žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą). Per Kalėdas nuo seno buvo įprasta namuose pakabinti naują šiaudinį sodą, pasipuošti kitais šiaudiniais dirbiniais, popieriniais karpiniais, mediniais paukšteliais, javų pėdais ir visžaliais augalais.

- **Advento vainikų paprotys.** Viena iš Lietuvoje vis labiau plintančių tradicijų, atkeliavusi per Mažąją Lietuvą – adventinių vainikų rišimo ir keturių vainiko žvakelių uždegimo paprotys.

- **Kalėdų eglutės puošimas tradiciniais dirbiniais.** Lietuvoje nuo XIX a. vidurio gyvuoja paprotys puošti Kalėdų eglutę pasižymi tradiciniais papuošimais iš šiaudų, popieriaus ir kt.

- **Blukio vilkimo ir deginimo paprotys.** Kalėdų pradžia pasižymi apeiginę prasmę turinčiu papročiu – triukšmingu kaimynų lankymu tempiant *blukį* (medžio trinką, kelmą ar kaladę), kuris sudeginamas simbolizuojant per metus susikaupusio blogio sunaikinimą.

- **Senio Kalėdos ypatybės.** Lietuviškas Senis Kalėda skiriasi nuo Santa Klausio tiek savo išvaizda (vietoj raudonos aprangos – išvirkšti kailiniai, sujuosti juosta ar lininiu rankšluosčiu), tiek savo kalba (pasižyminčia tradicinėmis oracijomis, palinkėjimais), tiek veiksmais (vienas svarbiausių veiksmų – laiminimas beriant grūdus, linkint gerovės, skalsos ir darnos būsimais metais).

- **Triukšmingos šokių vakaronės ir kalėdotojų vaikštynės „tarpušvenčiu“.** Nuo Kalėdų antrosios dienos iki Trijų Karalių šventės sausio 6 d. („tarpušvenčiu“) buvo įprasta Lietuvoje beveik kasdien rengti šokių vakarones, taip pat tuo laikotarpiu vykdavo persirengėlių (kalėdotojų) vaikštynės.

Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvoje vis labiau įsitvirtina angliškos kalėdinės dainos, nors ***galime didžiuotis itin gausiu lietuviškų kalėdinių dainų repertuaru***. Sugrįžę šiam šventiniam laikotarpiui lietuviai iš užsienio norėtų Lietuvoje labiau pasinerti į lietuvių persmelktą aplinką, tačiau dažnai čia randa tokią pat kultūrą, kaip ir svetur. Ieškant būdų, kaip pabrėžti žiemos švenčių savitumą mūsų šalyje, vertėtų pasitelkti ne tik lietuvių liaudies advento–Kalėdų dainas, kupinas senosios simbolikos, bet ir gana gausų lietuviškų autorinės kūrybos dainų repertuarą Kalėdų tematika. Atkreipiame dėmesį, kad šventiniuose kalėdinio laikotarpio renginiuose ypač daug vaikų, o lietuvių kalba skambančios dainos mūsų mažiesiems tautiečiams labiau suprantamos, formuoja artimesnį santykį su savo krašto tradicijomis. Rekomenduojame šiuo kalendoriniu laikotarpiu per renginius naudoti lietuviškų advento–Kalėdų dainų įrašus: pavyzdžiui, panaudojant Etninės kultūros globos tarybos paskelbtą YouTube platformoje grojaraštį „Advento ir Kalėdų folkloras/postfolkloras“.

Beje, būtina atkreipti dėmesį, kad pastaruoju metu Lietuvoje per adventą vis labiau populiarinama iš Švedijos kilusi Šv. Liucijos diena (gruodžio 13 d.) nėra būdinga lietuviškiems papročiams, kadangi šios šventės kilmė susijusi saulėgrįžos pažymėjimu pagal senąjį Julijaus kalendorių, kuris prasilenkia su lietuviškų kalendorinių papročių ypatumais (išsamiau žr. 2 priede).

Taryba siūlo Lietuvos savivaldybėms paieškoti galimybių, kaip puoselėti lietuvių ir lietuviškas tradicijas (ar bent jų atspindžius) advento ir kalėdinio laikotarpio renginiuose – kuriant šventines dekoracijas, panaudojant lietuviškas advento-Kalėdų dainas, žaidimus ir tradicinius šokius, rengiant bendruomenines vakarones, persirengėlių vaikštynes, populiarinant lietuvišką Senį Kalėdą bei kitus papročius.

Taip pat labai svarbu perteikti lietuviškų tradicijų tęstinumą jaunajai kartai, todėl prašome savivaldybės persiųsti šias rekomendacijas savo švietimo įstaigoms.

PRIDEDAMA:

1 priedas. Advento ir kalėdinio laikotarpio papročiai Lietuvoje, 2 lapai;

2 priedas. Šv. Liucijos diena – Lietuvai nebūdinga kalendorinė šventė, 1 lapas.

Tarybos pirmininkė

Dalia Urbanavičienė

LIETUVIŲ LIAUDIES
DAINŲ METAI
2025

Advento ir kalėdinio laikotarpio papročiai Lietuvoje

Adventinės vakaronės. Per adventą daug kur Lietuvoje žmonės rinkdavosi kartu pavakaroti. Tuomet dirbdavo įvairius darbus – moterys ir merginos verpė, plėšė plunksnas, vyrai taisė pakinktus, vijo virves, mezgė tinklus ir kt. Bedirbdami sekdavo įvairias istorijas, pagiedodavo adventines giesmes, o kai kur (Dzūkijoje, mažiau Aukštaitijoje, rečiausiai Sūduvoje) dainuodavo senąsias advento dainas, kurioms būdingi priedainiai su žodžiais *leliumai, leliumoj, aleliuma loda, aleliuma rūta, da ladum ladum, kalėda, lėliu kalėda kalėda, oi kalėda kalėdzen* ir kt., jaunimas žaisdavo žaidimus („Ivario tiltą“, „Svotus“ ir kitus).

Advento laikotarpio tautosakoje ir tikėjimuose dažnai minimi numirėliai, vaiduokliai, velniai ir kitos chtoniškosios būtybės, taip pat įvairūs gyvūnai (kiškis, lapė, voverė, vilkas ir kt.), kurie senojoje mitologijoje sietini su anapusiniu pasauliu. Gyvavo tikėjimai apie tuo laikotarpiu siaučiančias piktąsias dvasias, laumes, raganas, todėl laikytasi įvairių apsaugojimo priemonių. Žmonės tikėjo, kad tuo metų laiku piktosios žiemos jėgos nužudo augmeniją, įkalina saulę, tad reikia apeigomis prisidėti, kad saulė sugrįžtų ir vėl suvešėtų augmenija.

Tradiciniai advento turgūs. Aukštaitijoje (Kėdainių, Panevėžio, Rokiškio, Zarasų, Ukmergės apylinkėse) kas savaitę vykdavo advento turgūs. Per pirmąjį, vadintą *šeškaturgiu*, prekiaudavo šiltais rūbais, kailinukais, pirštinėmis, šalikais, šeškų kailiais. Antrasis buvo *skaistaturgis* – dovanų mugė (pirkdavo skareles, karolius, kaspinus, kepures, žiebtuvėlius ir pan.). Paskutinytis turgus vadintas *saldaturgiu*: jame prekiaudavo viskuo, ko prireiks šventiniam stalui (medumi, spanguolėmis, aguonomis, džiovintais grybais, kalėdinėmis žąsimis, kiaulių galvomis ir kt.).

Mažojoje Lietuvoje įsitvirtino *Žasų turgaus* tradicija, kuri kilo Lietuvos Vyriausybei 1934 m. priėmus privalomo žasų pirkimo iš ūkininkų programą – taip siekta išvengti nacistinės Vokietijos paskelbtos Lietuvai ekonominės blokados pasekmių ir pagelbėti ūkininkams parduoti žasų perteklių (žąsis privalėjo pirkti valstybės tarnautojai, kuriems žasų normos buvo nustatytos priklausomai nuo atlyginimo dydžio). Pastaraisiais metais Žasų turgaus tradicijas tęsia Pagėgių savivaldybė (šiam renginiui 2017 m. suteiktas tautinio paveldo sertifikatas). Kalėdinis Žasų turgus yra gana vėlyvas reiškinys, o senesniais laikais žąsis dažniausiai pardavinėdavo Mažojoje Lietuvoje ir Žemaitijoje prieš šv. Martino šventę (lapkričio 11 d.), kurios svarbiausias šventinis patiekalas buvo kepta žąsis.

Advento vainikų paprotys. Mažojoje Lietuvoje nuo XIX a. pabaigos – XX a. pradžios išpopuliarėjo paprotys per adventą vakarieniauti padėjus ant stalo iš eglių šakų nupintą vainiką su keturiomis žvakėmis. Lietuvininkų vainikai daromi supinant vyteles ir apkaišant jas eglišakėmis, papuošiant kankorėžiais, riešutais, džiovintais vaisiais, uogomis, o tarp šių miško ir sodo gėrybių įstatomos 4 žvakės. Advento metu per vakarienę pirmą savaitę uždegdavo 1 žvakę, antrą savaitę – 2, trečią – 3, ketvirtą – 4 žvakes, o nuo paskutinės žvakės paskui būdavo įžiebiama Kalėdų eglutė (kartais tam tikslui buvo skirta 5-oji vainiko viduryje esanti žvakė).

Aplinkos dekoravimas šiaudiniais ir kitais tradiciniais dirbiniais. Kūčioms iš šiaudų suriūdavo naują *sodą* (dar vadinamą *liktoriumi, voru, dangumi, rojumi*), kad jis visus metus saugotų

nuo piktų dvasių, atneštų į namus darną, sėkmę, sotumą ir šviesą – dėl to prie sodo prikabindavo šiaudinius paukštelių, saulės ir augalų simbolius kaip pavasario pranašus. Taip pat namuose pakabindavo kitus papuošimus: žvaigždes, paukštelių, padarytus iš šiaudų ar medžio. Pastatydavo kambario kampe tris kartus perrištą javų pėdą, kad būtų gausus būsimų metų derlius ir skalsa. Namus papuošdavo ir visžaliais augalais – eglių, pušų, kadagių šakomis. Stengėsi, kad būtų kuo šviesiau – uždegdavo daugiau žibintų, žvakių ar balanų, židinyje kūrendavo beržinę pintį ar kelmą.

Kalėdų eglutės puošimas tradiciniais dirbiniais. Eglutės puošimo Kalėdoms paprotys Lietuvoje atsirado tik XIX a. viduryje. Pirmieji eglutę ėmė puošti vokiečiai XVI a. viduryje, vėliau šis paprotys išplito kitose Europos šalyse, o Rusijoje pasirodė XIX a. pirmojoje pusėje. Kalėdų eglutę Lietuvoje pirmasis paminėjo Antanas Baranauskas, 1853 m. matęs ją Vainute (Šilutės r.). Kalėdinės eglutės puošimo paprotys į Didžiąją Lietuvą greičiausiai atėjo iš Rusijos, išplisdamas per dvarus, bažnyčias ir rusiškas mokyklas, o Mažajai Lietuvai gana ilgai toks paprotys liko svetimas. Tarpukariu Kalėdų eglutės puošimas paplito visoje Lietuvoje: iš mokyklų šis paprotys atkeliavo į miestiečių namus, o vėliau prigijo ir kaime. Eglutės visų pirma imta puošti šiaudiniais dirbiniais (šiaudinukais), karpytais spalvotais popierėliais, obuoliukais, saldainiais, figūriniais sausainiais (būdingos figūros – paukščiukai, arkliukai, lėlės, voveraitės, avinukai, ožiukai, mėnuliai, žvaigždės, gėlytės), vatos gniužulėliais ir galiausiai pirktiniais eglučių papuošalais.

Blukio vilkimo ir sudeginimo paprotys. Kalėdinis metas pasižymėjo apeiginę prasmę turinčiu papročiu – triukšmingu kaimynų lankymu tempiant *blukį* (medžio trinką, kelmą ar kaladę). Blukį tempdavo jauni stiprūs vyrai – *blukvilčiai*, neretai juos lydėdavo persirengėliai meškomis, gervėmis, velniais ir kitomis tradicinėmis kaukėmis. Blukvilčiai užsukdavo į visas trobas, jų šeimininkai ant to kelmo tarsi sumesdavo savo bėdas, išsakydami žodžiais (ar tik mintyse) savo blogybes, o blukvilkius pavaišindavo riešutais, apiberdavo grūdais. Anot tyrinėtojų, blukio vilkimo apeiga vaizdavo senuosius metus ir visą susikaupusį blogį, o blukio sudeginimas reiškė blogį simbolizuojančios mitinės būtybės aukojimą, Saulės išvadavimą ir pasaulio tvarkos atkūrimą. Lietuvoje šis paprotys labiausiai žinomas Aukštaitijoje ir Žemaitijoje, labai populiarus Latvijoje.

Senio Kalėdos ypatumai. Lietuviškas Senis Kalėda nėra susijęs su šventuoju Mikalojumi ar Santa Klausu. Pagal senas tradicijas Kalėda būna apsirengęs išvirkščiais kailiniais, susijuosęs juosta ar rankšluosčiu, prisilipinęs linų barzdą, kartais ant nugaros prisitaisęs kuprą, pasiėmęs lazda ir krepšį. Atėjęs pabelsdavo lazda į duris ir prisistatydavo: „Aš – Kalėda, atėjau iš ano krašto, kur miltų kalnai, medaus upės, alaus ežerai, saldainiais lyja, barankomis sninga, nešu skarbų pilną terbą, laimę, derlių ir kitokį labą. Prašau dureles atidaryti ir į aną kraštą nevaryti.“ Dainose Kalėda vaizduojamas atvažiuojantis iš tolimos šalies per aukštus kalnus, per žemus klonius su šyvais žirgais, nauju važeliu, auksiniais, geležiniais arba moliniais ratais, diržų ar šilkų botagais, atvežantis įvairių dovanų (lašinių paltis, dešrų kartis, riešutų maišelius, merginoms aukso puodelius, sidabro žiedus, o bernams – „rašalo“). Senis Kalėda siejamas su istoriniuose šaltiniuose minimu dieviškuoju kalviu Teliaveliu, kuris nukalė Saulę. Besilankydamas pas žmones, Kalėda laimindavo namus, linkėdavo gerovės, skalsos ir darnos būsimais metais, o savo žodžių galią sustiprindavo namų kampus apiberdamas javais. Kalėda ir jo palyda už aplankymą ir linkėjimus susilaukdavo iš

šeimininkų padėkos ir dovanų – maisto ar kitų daiktų. Vaikams Kalėda duodavo riešutų, riestainių, žaisdavo su jais žaidimus. Lietuviškoje tradicijoje Kalėdų senis ir visa jo palyda daug dėmesio skyrė ne tik vaikams, bet ir suaugusiems, jaunimui, linkėdami susirasti porą.

Triukšmingos šokių vakaronės ir kalėdotojų vaikštynės „tarpušvenčiu“. Nuo Kalėdų antrosios dienos iki Trijų Karalių šventės sausio 6 d. („tarpušvenčiu“) buvo įprasta Lietuvoje beveik kasdien rengti šokių vakarones. Per adventą katalikų Bažnyčia draudžia šokius ir kitas linksmybes, todėl pasibaigus šių draudimų laikotarpiui jaunimas ypač skubėdavo į šokius, kurių gerokai išsiilgdavo.

„Tarpusvenčiui“ taip pat būdingos *kalėdotojų vaikštynės*. Kalėdotojai dažniausiai būdavo persirengę. Jie pradėdavo lankyti žmones jau pirmosios Kalėdų dienos vakare, o pagrindinės jų vaikštynės vykdavo nuo antrosios Kalėdų dienos ir tęsdavosi iki „tarpušvenčio“ pabaigos. Kalėdoti eidavo daugiausia jaunimas. Jie grupėmis lankydavo visas kaimo sodybas sveikindami šeimininkus, giedodami kalėdines giesmes, linkėdami laimės ir gero derliaus, barstydami namus grūdais vardan naujo atgimimo. Už linkėjimus šeimininkai atsilygindavo vaišėmis, dovanomis. Buvo manoma, kad kalėdotojų apsilankymas neša laimę ir padeda apsisaugoti nuo nelaimių ateinančiais metais. Skirtingiems etnografiniams regionams būdingos įvairios kalėdojančių persirengėlių grupės: Žemaitijoje apsilankydavo „berneliai“, Aukštaitijoje – „čigonai“ ir „seniai“, Sūduvoje – „Šyvio šokdintojai“, Mažojoje Lietuvoje – „meška“, „arklys“ ir kt., o dzūkų kalėdotojų dainose minimas „juodas kudlotas“. Ilgiausiai kalėdinių persirengėlių vaikštynės išliko Vilkaviškio krašte, kur iki šiol gyvuoja Šyvio šokdinimo paprotys.

Aukštaitijoje persirengėlių vaikštynės po kaimus vykdavo ne tik „tarpušvenčiu“, bet ir kiekvieną savaitgalį per visą „mėsiedo“ laikotarpį, kuris užsibaigdavo triukšmingomis Užgavėnėmis. Tos persirengėlių vaikštynės per „mėsiedą“ buvo vadinamos „čigonų jomarku“.

Šv. Liucijos diena – Lietuvai nebūdinga kalendorinė šventė

Lietuvoje pastaraisiais metais vis dažniau minima atneštinė kalendorinė šventė – Šv. Liucijos, arba Šviesos diena, švenčiama gruodžio 13 dieną. Tačiau Lietuvoje gruodžio viduryje vis labiau įsigali tamsa ir šviesos sugrįžimo tenka dar ilgokai palaukti, tad kyla nemažai klausimų dėl šios šventės pagrįstumo mūsų šalyje. Norint suprasti, kodėl ši vis labiau pasaulyje populiarėjanti iš Švedijos kilusi šventė vadinama Šviesos, reikėtų žinoti jos istoriją.

Švedijoje krikščionybė ėmė plisti nuo XI a., o tuomet, kaip ir kitose šalyse, senesnės kilmės kalendorinės šventės buvo pavadintos šventųjų vardais. Visuotinai pripažįstama, kad šv. Liucijos vardas Švedijoje buvo suteiktas saulėgrįžos šventei, nuo kurios naktys jau nebeilgėja ir palaipsniui grįžta šviesa – pagal tuomet naudotą Julijaus kalendorių saulėgrįžos metas atitiko gruodžio 13 dieną. Tačiau ilgainiui kalendorinės datos metuose pasislinko į priekį, nes Julijaus kalendoriaus metai yra 11 min. 15 sek. ilgesni už astronominių metų trukmę (pvz., 1800 m. tas skirtumas sudarė 11 dienų, o dabar – net 13 dienų). Siekiant ištaisyti tokį prasilenkimą su astronominiais metais buvo sukurtas Grigaliaus kalendorius (1582 m.). Visgi Švedija ir toliau gyveno pagal senąjį Julijaus kalendorių ir prie naujojo Grigaliaus kalendoriaus perėjo tik 1753 m., tačiau šv. Liucijos dienos datos nepakeitė – ji liko gruodžio 13-ąją, jau nebesiejant su saulėgrįža, tik prisimenant šios šventės kilmę iš jos.

Tuo tarpu Lietuva buvo viena iš pirmųjų šalių, priėmusių naująjį Grigaliaus kalendorių: juo ėmė vadovautis 1584 m., o Mažoji Lietuva (priklausiusi Prūsijos kunigaikštystei) – nuo 1610 m. Lietuviškuose papročiuose saulėgrįžos šventė, sutampanti su Kalėdomis, pasižymi ypač savitais bruožais ir archajiška simbolika, grindžiama šviesos pergalės idėja, todėl lietuviams ir neprireikė „skolintis“ panašia idėja pasižyminčios šventės iš švedų.

Lietuva iki šiol švenčia saulės (o kartu ir šviesos) grįžimą per Kalėdas, todėl Šv. Liucijos šventė mūsų krašte yra akivaizdžiai svetima šventė.